INKLUZIV TA'LIM MUHITIDA UNIVERSAL O'QUV DIZAYNI (UDL) YONDASHUVINI LOGOPEDIK ARALASHUV BILAN INTEGRATSIYALASHNING SAMARADORLIGI: NUTQ BUZILISHI BO'LGAN O'QUVCHILAR MISOLIDA

Aqiyeva Shaxlo Beshim Qizi

Qabul qilindi: 22.10.2025
Ko'rib chiqildi: 23.10.2025
Tasdiqlandi: 24.10.2025

Kalit so'zlar:
Inkluziv ta'lim, Universal o'quv dizayni, UDL, logopedik aralashuv, nutq buzilishi, o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalari.

Key words:
Inclusive education, Universal Design for Learning, UDL, speech therapy intervention, speech impairment, students' communicative skills.

Ключевые слова:
Инклюзивное образование, Универсальный дизайн обучения, UDL, логопедическое вмешательство, нарушение речи, коммуникативные навыки учащихся.

Annotatsiya. Ushbu maqolada inkluziv ta'lim muhitida Universal o'quv dizayni (UDL) yondashuvini logopedik aralashuv bilan integratsiyalashning samaradorligi nutq buzilishi bo'lgan o'quvchilar misolida o'rganilgan. Tadqiqotda UDLning asosiy tamoyillari, moslashtirilgan o'quv materiallari, individual logopedik yordam va interaktiv metodlar orqali o'quvchilarning nutq rivojlanishi va kommunikativ ko'nikmalari qanday yaxshilanishi tahlil qilingan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, UDL yondashuvi logopedik aralashuv bilan uyg'unlashganda, nutq buzilishi bo'lgan o'quvchilarda o'qish, yozish va og'zaki ifoda ko'nikmalari sezilarli darajada oshadi, shu bilan birga ijtimoiy va emotsional integratsiya ham mustahkamlanadi.

Annotation. This article explores the effectiveness of integrating Universal Design for Learning (UDL) with speech therapy interventions in inclusive education settings for students with speech impairments. The study analyzes how UDL principles, adapted learning materials, individualized speech therapy support, and interactive teaching methods improve students' speech development and communicative skills. Results indicate that when UDL is combined with speech therapy interventions, students with speech impairments show significant improvement in reading, writing, and oral expression, while their social and emotional integration within the classroom is also strengthened.

Аннотация. В статье рассматривается эффективность

интеграции Универсального дизайна обучения (UDL) с логопедическими вмешательствами в условиях инклюзивного образования на примере учащихся с нарушениями речи. Исследование анализирует, как принципы UDL, адаптированные учебные материалы, индивидуальная логопедическая поддержка и интерактивные методы обучения способствуют развитию речи и коммуникативных навыков учащихся. Результаты показывают, что при сочетании UDL с логопедическим вмешательством учащиеся с нарушениями речи демонстрируют значительное улучшение навыков чтения, письма и устной речи, а также повышается их социальная и эмоциональная интеграция в классе.

Kirish. Inkluziv ta'lim muhitida nutq buzilishi bo'lgan o'quvchilar bilan ishlash zamonaviy pedagogik yondashuvlarning muhim yo'nalishlaridan biridir. Bugungi kunda ta'lim sohasida Universal o'quv dizayni (UDL) yondashuvi individual talablarga moslashuvchan ta'lim tizimini yaratishda samarali vosita sifatida e'tirof etilgan. UDL prinsiplari o'quvchilarning turli qobiliyatlari, o'quv jarayoniga bo'lgan ehtiyojlari va nutq rivojlanishidagi farqliliklarni hisobga olgan holda o'quv materiallarini, metodlarni va baholash vositalarini moslashtirishga imkon beradi. Shu bilan birga, logopedik aralashuv, nutq buzilishi bo'lgan o'quvchilarda talaffuz, leksik va grammatik ko'nikmalarni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. UDL yondashuvini logopedik aralashuv bilan integratsiyalash orqali o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalari, o'qish va yozish qobiliyatlari, shuningdek, ijtimoiy va emotsional rivojlanishi sezilarli darajada yaxshilanadi. Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, u inkluziv ta'limda individual yondashuvni tizimli ravishda qo'llash orqali nutq buzilishi bo'lgan o'quvchilarning o'quv jarayoniga integratsiyasini oshirish imkonini beradi va ta'lim samaradorligini yangi darajaga ko'taradi. Inkluziv ta'lim bugungi kunda har bir o'quvchining individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishni talab qiladi. Nutq buzilishi bo'lgan o'quvchilar uchun ta'lim jarayoni nafaqat akademik, balki ijtimoiy va emotsional rivojlanishni ham o'z ichiga olishi lozim. Shu maqsadda Universal o'quv dizayni (UDL) yondashuvi muhim ahamiyatga ega bo'lib, u o'quvchilarning turli qobiliyatlarini, o'rganish uslublarini va ehtiyojlarini hisobga olgan holda o'quv materiallari, metodlar va baholash vositalarini

moslashtirish imkonini beradi. UDL prinsiplari vizual, audio va kinestetik o‘quv resurslarini uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilarning e’tiborini jalb qilish, bilimni mustahkamlash va kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, logopedik aralashuv nutq buzilishi bo‘lgan o‘quvchilarda talaffuz, fonologik va leksik ko‘nikmalarni shakllantirish va mustahkamlashda samarali vosita hisoblanadi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, UDL yondashuvi va logopedik aralashuvni uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilarning nutq rivojlanishi, o‘qish va yozish qobiliyatlari hamda ijtimoiy integratsiyasi sezilarli darajada yaxshilanadi. Shu sababli, tadqiqotning ilmiy va amaliy ahamiyati katta bo‘lib, u inkluziv ta’limda individual yondashuvni tizimli ravishda qo‘llash va nutq buzilishi bo‘lgan o‘quvchilar bilan samarali ishlash imkoniyatini ta’minlaydi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – UDL va logopedik aralashuv integratsiyasining samaradorligini aniqlash, o‘quvchilarning nutq va kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirishda yangi pedagogik strategiyalarni ishlab chiqishdir.

Adabiyotlar tahlili. Rose va Meyer UDL nazariyasi asoslarini ishlab chiqib, har bir o‘quvchining turli ehtiyojlarini qondirish uchun ta’lim materiallarini va metodlarini moslashtirishning ahamiyatini ta’kidlagan. Ularning tadqiqotlari shuni ko‘rsatdiki, UDL yondashuvi nutq buzilishi, o‘quv qiyinchiliklari yoki diqqat yetishmovchiligi bo‘lgan o‘quvchilar uchun samarali bo‘lib, individual o‘quv yo‘nalishlarini yaratishga yordam beradi[1]. Hall va kollegalari logopedik aralashuv va interaktiv o‘quv metodlarini birlashtirish orqali o‘quvchilarning talaffuz, fonologik va semantik ko‘nikmalarini yaxshilash mumkinligini tahlil qilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, logopedik aralashuv UDL prinsiplari bilan uyg‘unlashganda, o‘quvchilarning o‘qish, yozish va nutq ko‘nikmalari sezilarli darajada oshadi[2]. Coyne va kollegalari UDL asosida moslashtirilgan o‘quv materiallari va multimediya vositalarini qo‘llashning nutq buzilishi bo‘lgan o‘quvchilarda samaradorligini o‘rganib, individualizatsiya va ta’lim muhitini interaktiv qilishning muhimligini aniqlagan. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, vizual va audio yordamchi vositalar o‘quvchilarning e’tiborini ushlab turishga, nutq va leksik ko‘nikmalarini mustahkamlashga yordam beradi[3]. Dell, Newton va Petroff logopedik aralashuvning samaradorligini baholashda o‘quvchilarning ijtimoiy va emotsional integratsiyasiga e’tibor qaratgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, logopedik yondashuv va UDLni uyg‘unlashtirish o‘quvchilarda ishtirokni oshiradi, ijtimoiy o‘zaro ta’sir va motivatsiyani kuchaytiradi[4]. King-Sears inkluziv ta’limda UDL tamoyillarini qo‘llash orqali turli qobiliyatga ega o‘quvchilar uchun teng imkoniyat yaratish mumkinligini ilmiy asoslagan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, UDL yondashuvi nutq buzilishi bo‘lgan o‘quvchilarda o‘quv jarayonini soddalashtirish, individual qo‘llab-quvvatlash va logopedik aralashuv bilan integratsiyalash orqali ta’lim samaradorligini oshirish imkonini beradi[5].

Materiallar va usullar. Tadqiqotda nutq buzilishi bo‘lgan 30 nafar o‘quvchi ishtirok etgan. Tadqiqot ikki guruh asosida olib borilgan: eksperimental guruhda UDL prinsiplari asosida moslashtirilgan o‘quv materiallari, multimediya vositalari va logopedik aralashuv birlashtirilgan, nazorat guruhida esa an’anaviy ta’lim metodlari qo‘llanilgan. Ma’lumotlar yig‘ishda kuzatuv, diagnostik testlar, nutqning fonologik, leksik va grammatik ko‘nikmalarini baholash usullari, shuningdek, o‘quvchilarning ijtimoiy va emotsional holatini aniqlash uchun intervyular va so‘rovnomalar ishlatilgan. Tadqiqot jarayonida audio-vizual vositalar, interaktiv taxtalar, adaptiv o‘quv materiallari va individual logopedik mashg‘ulotlar integratsiyalangan holda qo‘llanilgan. Olingan ma’lumotlar statistik tahlil, qiyosiy va sifatli tahlil usullari yordamida baholangan.

1-Jadval. Eksperimental va nazorat guruhlarida o‘quvchilarning nutq va kommunikativ ko‘nikmalari o‘zgarishi

Ko‘rsatkichlar	Eksperimental guruh (UDL + logopedik aralashuv)	Nazorat guruh (An’anaviy metodlar)	O‘zgarish foizi (%)
Talaffuz ko‘nikmalari	85	60	+41.7
Fonologik aniqlik	80	58	+37.9
Leksik va grammatik ko‘nikmalar	78	55	+41.8
Og‘zaki ifoda	82	57	+43.9
Ijtimoiy faollik va sinfdagi ishtirok	88	62	+41.9

Ushbu jadval orqali ko‘rinib turibdiki, UDL yondashuvi va logopedik aralashuvni birlashtirish eksperimental guruhdagi o‘quvchilarda barcha ko‘rsatkichlarda sezilarli o‘sishga olib kelgan. Nazorat guruhidagi o‘quvchilarga nisbatan eksperimental guruhdagi o‘quvchilar talaffuz, fonologik aniqlik, leksik va grammatik ko‘nikmalar hamda og‘zaki ifoda va ijtimoiy faollik bo‘yicha yuqori natijalar ko‘rsatgan. Ushbu natijalar UDL va logopedik aralashuvni uyg‘unlashtirishning nutq buzilishi bo‘lgan o‘quvchilarda ta’lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyatini yaqqol ko‘rsatadi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, UDL yondashuvi va logopedik aralashuvni birlashtirish nutq buzilishi bo‘lgan o‘quvchilarning kommunikativ ko‘nikmalari, o‘qish va yozish qobiliyatlarini sezilarli darajada yaxshilaydi. Eksperimental guruhdagi o‘quvchilar talaffuz, fonologik va semantik ko‘nikmalarda nazorat guruhiga nisbatan ancha yuqori natijalar ko‘rsatgan. Shu bilan birga, o‘quvchilarning ijtimoiy faolligi va motivatsiyasi oshgan, ular sinfdagi faol ishtirok orqali o‘zlarini ishonchli his

qilgan. Multimediya vositalari, vizual va audio yordamchi materiallar o‘quv jarayonini interaktiv va qiziqarli qilgan, shuningdek, individual logopedik mashg‘ulotlar nutq va leksik ko‘nikmalarni mustahkamlashga yordam bergan. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, UDL va logopedik aralashuvni uyg‘unlashtirish o‘quvchilarning o‘quv jarayonida muvaffaqiyatga erishishlariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi va inkluziv ta’lim samaradorligini oshiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, UDL yondashuvi va logopedik aralashuvni uyg‘unlashtirish nutq buzilishi bo‘lgan o‘quvchilarning o‘quv ko‘nikmalari, talaffuz, fonologik aniqlik, leksik va grammatik bilimlarini sezilarli darajada yaxshilaydi. Eksperimental guruhdagi o‘quvchilar talaffuz va og‘zaki ifoda bo‘yicha nazorat guruhiga nisbatan yuqori natijalar ko‘rsatgan. Shu bilan birga, interaktiv multimediya vositalari, vizual va audio yordamchi materiallar o‘quv jarayonini qiziqarli va jalb qiluvchi qilib, e’tiborni uzoq muddat ushlab turishga yordam bergan. Individual logopedik mashg‘ulotlar esa o‘quvchilarning nutq va leksik ko‘nikmalarini mustahkamlashda muhim rol o‘ynagan. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, UDL va logopedik aralashuv kombinatsiyasi o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini oshiradi, sinfdagi ishtirokni kuchaytiradi va motivatsiyani mustahkamlaydi. Shu bilan birga, tadqiqot individual ehtiyojlarni hisobga olishning ta’lim samaradorligiga bevosita ta’sirini ko‘rsatadi, ya’ni har bir o‘quvchiga moslashtirilgan yondashuv ularning o‘quv jarayonida muvaffaqiyatga erishish imkoniyatini oshiradi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, UDL yondashuvi va logopedik aralashuvni integratsiyalash nutq buzilishi bo‘lgan o‘quvchilarda o‘qish, yozish va og‘zaki ifoda ko‘nikmalarini sezilarli darajada yaxshilaydi, shuningdek, ularning ijtimoiy va emotsional integratsiyasini mustahkamlaydi. Integratsiyalashgan yondashuv individual ehtiyojlarni hisobga olib, o‘quv jarayonini moslashtirish, interaktiv va qiziqarli qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, UDL va logopedik aralashuv o‘quvchilarning motivatsiyasi va faolligini oshiradi, inkluziv ta’lim muhitini yanada samarali qiladi va o‘qituvchilarga nutq buzilishi bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlashda tizimli yondashuvni taqdim etadi. Tadqiqot natijalari pedagogik amaliyot va ta’lim siyosatini rivojlantirishda ilmiy asos sifatida xizmat qiladi, shuningdek, kelajakda o‘quv materiallarini, metodlarni va logopedik strategiyalarni yanada optimallashtirishga imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Rose, D., & Meyer, A. (2002). Teaching Every Student in the Digital Age: Universal Design for Learning. ASCD. UDL nazariyasi asoslari va individual yondashuvning ta’lim samaradorligidagi ahamiyati.
2. Hall, T., Meyer, A., & Rose, D. (2015). Universal Design for Learning in the Classroom: Practical Applications. Harvard Education Press. UDL va logopedik aralashuv orqali o‘quvchilarning nutq va kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirish.

3. Coyne, P., Pisha, B., Dalton, B., Zeph, L., & Smith, N. (2017). Literacy by Design: Universal Design for Learning and Reading Instruction. Journal of Learning Disabilities. Nutq buzilishi bo‘lgan o‘quvchilarda multimediya va moslashtirilgan materiallarning samaradorligi.
4. Dell, A., Newton, D., & Petroff, J. (2016). Assistive Technology in Special Education: Resources to Support Literacy, Communication, and Learning Differences. Pearson. Logopedik aralashuv va UDLning ijtimoiy va emotsional integratsiyaga ta’siri.
5. King-Sears, M. E. (2009). Universal Design for Learning: Technology and Pedagogy for Inclusive Classrooms. Learning Disabilities Research & Practice. Inkluziv ta’limda UDL tamoyillarini qo‘llash va nutq buzilishi bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlashning amaliy ahamiyati.